

І. М. Куліш

Продовольча безпека в системі пріоритетів економічної політики держави: глобальний вимір

Розглянуто критерії продовольчої безпеки держави. Порівняно динаміку зміни чисельності осіб за рівнем продовольчого забезпечення за різними версіями. Доведено, що показники продовольчого забезпечення, сформовані на підставі самооцінки, не можна вважати об'єктивними. Виділені категорії проблем продовольчого забезпечення населення держави: природні та політичні. Показано, як вони переростають одна в одну і переходять з рівня окремої держави на глобальний. Доведено, що продовольча безпека у вирішальному ступені залежить від державної політики у цій сфері і нерозривно пов'язана з політикою розвитку сільських територій. Виділено способи вирішення проблеми продовольчої безпеки провідних країн світу, головним серед яких є: інтенсифікація сільськогосподарського виробництва, створення сприятливих умов життя на сільських територіях, активне використання досягнень науки і техніки, широке застосування інновацій. Визначено найефективніші методи та інструменти розвитку сільських територій. Наголошено на необхідності дослідження світового досвіду збереження території природної суші шляхом створення штучних островів. Ключові слова: продовольча безпека, глобалізація, сільські території, сільське господарство.

Неухильне зростання цін на продукти харчування, зміни клімату, які впливають на традиційні види сільськогосподарського виробництва, що неминуче відображається на загальному стані сільських територій, стабільне збільшення кількості населення планети, разом з незворотним зменшенням природних ресурсів на сьогодні викликають занепокоєння не лише вчених, але й політиків. З огляду на це, важливість продовольчої безпеки для будь-якої держави складно переоцінити. В умовах глобалізації вона є запорукою не лише економічної, але й політичної незалежності. У сучасній державі продовольча безпека розглядається як складова національної безпеки і є одним з головних пріоритетів економічної політики. При цьому завдання забезпечення населення продуктами харчування не можна розглядати окремо від завдання розвитку сільських територій, тому щораз більше країн вносять відповідні зміни до національного законодавства. Окрім того, провідні держави світу та різноманітні міжнародні організації, створені з їх ініціативи, усе більшу увагу приділяють продовольчій безпеці у глобальному вимірі, надаючи допомогу бідним країнам, що не можуть забезпечити належного рівня харчування для населення. Ця допомога має багато форматів, однак останнім часом спостерігається зміщення пріоритетів з постачання продовольства до сприяння та заохочення розвитку сільського господарства та сільських територій.

З огляду на важливість, багато науковців і дослідників приділяють увагу різним аспектам означеної проблеми, серед них Б. Бадуев [1], Бр. Баррет (Brendan Barrett), М. Нотарас (Mark Notaras) [2], Г. Р. Таишева [3], Дж. Таллох (James Tulloch) [4], Дж. Т. Єнго (Genesis T. Yengoh), Фр. А. Армах (Frederick Ato Armah), Е. Е. Оньюма (Edward Ebo Onumah) [5], І. Ш. Кампо (Isabelle Schluerp Campo), Дж. С. Бегін (John C. Beghin) [6], Х. Хасегава (Hiroyo Hasegawa) [7], В. С. Чен (Wen S. Chern), К. Ішибаші (Kimiko Ishibashi), К. Танігучі (Kiyoshi Taniguchi), Ю. Токояма (Yuki Tokoayam) [8] і багато інших. Однак, на жаль, продовольча безпека як пріоритет економічної політики держави у глобальному вимірі, з точки зору важливості розвитку сільських територій, досліджена недостатньо, що й обумовило мету цієї статті.

Згідно з нормами Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (Food and Agriculture Organization of the United Nations (далі – FAO)), продовольча безпека держави забезпечується у тому випадку, якщо у ній виробляється близько 80% продовольства, яке споживається. Продовольча безпека вважається досягнутою, якщо, крім виробництва необхідної кількості продовольства, здійснюється його додатковий випуск у обсязі поповнюваного страхового запасу на рівні розвинених країн світу (17%). При цьому є певні встановлені критерії продовольчої безпеки [3, с. 31]:

© І. М. Куліш, 2015.

1. Ступінь задоволення фізіологічних потреб людини у компонентах певного енергетичного наповнення харчового раціону, його відповідність вимогам щодо припустимого вмісту у харчових продуктах шкідливих для здоров'я речовин.
2. Рівень фізичної та економічної доступності продовольства для різних категорій населення.
3. Стабільність витрат домогосподарств.
4. Ступінь незалежності продовольчого та ресурсного забезпечення агропромислового комплексу (далі – АПК) від імпорتنих поставок.
5. Рівень і темпи розвитку галузей АПК.
6. Розміри оперативних і стратегічних запасів продовольства.

Американський інститут суспільної думки, який за прізвищем засновника також називають Інститутом Геллапа (The Gallup Organization), проводить щорічні дослідження щодо виявлення рівня бідності населення понад 180 країн світу. Одним з основних показників цього дослідження є продовольче забезпечення з точки зору самооцінки населенням власної спроможності придбати продукти харчування.

На жаль, щороку відсоток осіб, які не мають достатньої кількості грошей, щоб придбати необхідну їжу, зростає. Наприклад, порівняно з 2012 р. [9, с. 4] у 2013 р. [10, с. 3] лише у кількох країнах відбулось поліпшення продовольчої ситуації. До них, зокрема, належать: Сінгапур з кількістю невдоволених власним рівнем харчування, що і у 2012 р. складав менше відсотка, Габон – зменшення показника невдоволених з 70% до 66%, Кувейт, де чисельність невдоволених осіб зменшилась з 3% до 1%, і Німеччина, у якій кількість недостатньо забезпечених необхідною їжею скоротилась на один відсоток. У решті держав показники залишились на попередньому рівні, наприклад у Австрії та Данії, а у більшості погіршились (особливо у Кенії, Сомалі та Танзанії, що було спричинене посухою). Поліпшення ситуації в окремих країнах Африки (Габон) пояснюються програмами продовольчої допомоги, які втілюються великою кількістю міжнародних і добровільних організацій.

Згідно з показниками «Світової продовольчої програми» (World Food Programme), критичний стан продовольчої безпеки спостерігається і в окремих країнах пострадянського простору, до них належить Азербайджан, Киргизстан і Таджикистан, де відсоток осіб, які не мають достатньо грошей, щоб придбати необхідну їжу, сягає 65 [11, с. 5].

За станом на початок 2015 р. у окремих країнах експерти визначають відсутність продовольчої безпеки, такими країнами є: Сирія, Ліван, Йорданія, Малі, Південний Судан, Ємен, Зімбабве, Малаві, Центральноафриканська Республіка, Філіппіни, Болівія, Колумбія, Афганістан [12, с. 2-5].

В економічно потужних державах також спостерігається збільшення кількості невдоволених харчуванням (згідно з Інститутом Геллапа), наприклад у Китаї та Японії. У випадку останніх, можна припускати, що невдоволення, як це не парадоксально, більшою мірою обумовлене загальним високим рівнем життя населення, що впливає на оцінку окремими особами свого продовольчого забезпечення. Це впливає зі загального ставлення японців до їжі: усе, що, на їх думку, є недосконалим, недостатньо свіжим або не привабливим зовні (так звані три Р: not perfect, not pristine, not pretty) придбано не буде. Такий підхід є причиною того, що, за оцінками експертів, щороку третина продовольчих товарів, які поступають у торгові мережі, просто викидається. Причому японські споживачі перестають купувати продукти харчування з моменту, коли до завершення кінцевого терміну придатності залишається третина часу (у випадку року – це 4 місяці). Така «недостатньо свіжа» продукція не скеровується до людей з обмеженими фінансовими можливостями, її заборонено будь-яким чином використовувати з харчовою ціллю, вона обов'язково піддається утилізації, і на це витрачаються великі кошти [4].

Підтвердженням японської специфіки недостатності грошей на харчування є й те, що аналітики відділення статистики FAO вважають, що у 2013 р. у Японії не було осіб, які голодували, хоча калорійність спожитої їжі за період 1992-2011 рр. зменшилась з 2 963 ккал/особу/добу до 2 719 ккал/особу/добу (для порівняння, в Україні за той самий період калорійність споживання зменшилась з 3 366 ккал/особу/добу до 3 142 ккал/особу/добу) [13].

На відміну від Японії, для більшості держав Африки, наприклад Камеруну, збільшення на кожний відсоток чисельності осіб, які не мають достатньо грошей, щоб придбати їжу, означає суттєве поглиблення економічного спаду і погіршення шансів розвитку, у т. ч. сільських територій. Це означає високу ймовірність виникнення у майбутньому внутрішніх конфліктів, збільшення числа мігрантів, які, переселившись з бідних країн до багатших, створюватимуть там напружену ситуацію (прецеденти вже неодноразово спостерігались у країнах ЄС). Відповідно і проблема продовольчої безпеки вийшла за межі окремих держав і нині розглядається на глобальному рівні за участю широких кіл представників науки, політики та громадськості.

На 41-ій сесії Комітету за всевітньої продовольчої безпеки, яка пройшла 13-18 жовтня 2014 р. у Римі, неодноразово наголошувалось, що найважливішою передумовою викорінення голоду є наявність незмінної політичної волі на найвищому рівні і включення питань продовольчої безпеки і харчування до переліку основних пріоритетів [14, с. 3].

Перехід проблеми продовольчої безпеки у глобальний вимір не применшує значення державної політики у цій сфері, що майже завжди є вирішальною. Наприклад, порівнюючи Камерун і Японію, можна побачити, що у Камеруну кількість земель сільськогосподарського призначення набагато більша, ніж у Японії – 12,4%, де після землетрусу 2011 р. відбулось зменшення на 0,622%. Камерун і Японія обрані для порівняння з огляду на специфічність ситуації щодо можливостей самозабезпечення продовольчої безпеки: для Японії вони є вкрай обмеженими, а у Республіки Камерун ресурсна база є достатньою. Окрім того, велика кількість осіб вважає Камерун привабливим для проживання, про що свідчить понад 200 тис. переселенців з інших країн за останні 10 років (2005-2015 рр.) [15]: 74541 (Чад); 19686 (Нігерія); 114372 (Центральноафриканська Республіка); 9634 (Кот-д'Івуар).

Основні індикатори для оцінки ефективності державної політики продовольчої безпеки Камеруну і Японії наведені у табл. 1.

Одним з індикаторів ефективності державної політики продовольчої безпеки є також здатність інститутів влади абсорбувати фінансову допомогу. За даними FAO, починаючи з 1974 р., для поліпшення продовольчого забезпечення на розвиток сільського господарства країн, що розвиваються, постійно направляються кошти різних міжнародних організацій, більшість грошових надходжень скеровується до держав Африки. Наприклад, у 2009 р. Камерун отримав такої допомоги близько 50 дол. США на одну особу, Японія – менше 1 дол. США.

Моніторинг Всесвітньої продовольчої програми ООН (WorldFoodProgramme) виявив, що за станом на 2014 р. перелік країн з проблемами продовольчого забезпечення поповнився, до нього увійшли: Сирія, де внаслідок конфлікту порушились ланцюжки постачання продовольства, зросли ціни на їжу; Філіппіни, де від тайфунів у постраждалих районах близько 27% населення потребує продовольчої допомоги; Ємен – внаслідок політичної нестабільності та росту цін на межі голоду понад 10 млн осіб; Зімбабве та Малаві постраждали через неврожай; Сомалі, Кенія і Танзанія – внаслідок гострої нестачі опадів [12, с. 1]. Збройний конфлікт 2015 р. ще додатково загострив стан продовольчого забезпечення у Сирії.

У перелічених країнах сільське населення у найгіршому становищі з точки зору достатності продуктів харчування, оскільки в цих умовах виникають проблеми з веденням сільського господарства, а інших доходів, які б можна було витратити на покупку продовольства, селяни здебільшого не мають. Тому

Індикатори ефективності державної політики продовольчої безпеки Камеруну і Японії*

Показник	Японія	Камерун
Населення, млн осіб	127,132	22,773
ВВП на одну особу, тис. дол. США	38,0	1,02
Сільгоспугіддя, км ²	45205,44	99269,1
Внесення добрив, кг на 1 га ріллі	256,66	6,67
Сільськогосподарська техніка, тис. на 100 км ²	4,71	0,952
Урожайність зернових, кг/га	6105,44	1652,04
Сільське населення, % від загальної кількості	6,98	46
Державні витрати на сільське господарство, % від загального обсягу державних витрат	≤ 2,5	3,6
Імпорт продуктів харчування, % товарного імпорту	8	17
Частка осіб, що недоїдає, % від загальної кількості	–	9,9
Відсоток дітей у віці до 5 років, які мають недостатню вагу із загальної кількості дітей, %	–	15,1
Індекс зростання цін на продукти харчування	1,89	7,81
Додана вартість на одного працівника аграрного сектору, дол. США**	50,72	1,264
Міжнародна допомога скерована на поліпшення продовольчого забезпечення населення, дол. США/на одну особу **	< 1	≤ 50

* Складено на основі власних розрахунків на підставі [7; 16].

** у цінах 2005 р.

кількість біженців (велику частку яких становлять вихідці з села) на сьогодні є критичною, наприклад, понад 2,5 млн жителів Сирії вже мігрували в інші країни, а 6,5 млн залишили своє житло і не мають постійного місця проживання. У таких умовах виявляється здатність державної влади забезпечити продовольчу безпеку населення як однієї з найважливіших умов внутрішньої стабільності.

Інститути, покликані поліпшити стан продовольчої безпеки кожної країни, можна умовно поділити на формальні та неформальні. До формальних належать механізми юридичного регулювання у вигляді нормативно-правового забезпечення, що мають національний, регіональний або міжнародний характер. Вони включають національні організації, такі як сільськогосподарські школи та вищі навчальні заклади, державні міністерства сільського господарства та пов'язані з ними установи. До них належать і регіональні сільськогосподарські інституції, у випадку Камеруну це Африканський банк розвитку (African Development Bank) та глобальні або міжнародні сільськогосподарські організації, до компетенції яких належать питання розвитку, наприклад FAO, Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (International Fund for Agricultural Development), Всесвітній банк (World Bank), Всесвітня продовольча програма (World Food Programme), Консультативна група з міжнародних сільськогосподарських досліджень (Consultative Group on International Agricultural Research). Неформальні інститути (як правило, мають дуже локальний характер) можуть виникати у зв'язку зі спонтанними проблемами общин і спільнот. Громадські організації можуть включати місцеві сільськогосподарські групи і кооперативи, а також місцеві урядові або неурядові організації, основною метою яких є розвиток сільського господарства [5, с. 10].

Вирішення проблеми продовольчої безпеки належить до компетенції багатьох міжнародних організацій, діяльність яких не пов'язана зі сільським господарством, а виключно зосереджена на наданні допомоги голодуючим жителям країн світу. Кількість таких інституцій постійно збільшується, наприклад у 2010 р. за підтримки ООН, Червоного хреста та Червоного Півмісяця та інших провідних організацій, за підтримки урядів держав і приватних осіб був створений «Кластер продовольчої безпеки» (Food Security Cluster [17]), головним завданням якого є координація дій для вирішення проблеми продовольчої безпеки в умовах гуманітарних криз.

Окрім того, широко поширена міждержавна практика надання продовольчої допомоги у форс-мажорних обставинах. Наприклад, після землетрусу 11 березня 2011 р. у Японії уряд США скерував 30 000 порцій продовольчих наборів, які були отримані вже 13 березня 2011 р. [18]. Але потреба у такій допомозі була одноразовою і продовольча система Японії загалом виявила здатність забезпечити населення харчуванням протягом усього кризового періоду (найбільшу проблему становило енергопостачання, унаслідок перебоїв якого деякі продукти харчування, як от йогурти та ферментовані соєві боби, стали недоступними, оскільки вимагають певних умов зберігання [2]). Тобто для Японії головною проблемою у сфері забезпечення населення продовольством становить не його наявність у достатніх кількостях взагалі, а наявність харчового різноманіття.

Досвід державної політики у сфері продовольчої безпеки Японії заслуговує на увагу, особливо з точки зору здатності забезпечити харчування населення в умовах обмеженості ресурсів. Коефіцієнт самозабезпечення продовольством у Японії менше 40% і є найнижчим серед індустріально розвинених країн, що робить державу дуже залежною від світового ринку [1, с. 3].

Самозабезпечення продуктами харчування вже довгий час залишається головною проблемою Японії. У перерахунку на калорії, власне забезпечення склало у 2013 р. 39%, тоді як у 1965 р. цей показник сягав 73%. За результатами 2011 р., держава забезпечила себе на 100% рисом, 11% пшеницею, 9% іншими зерновими, 79% овочами, 38% фруктами, 54% м'ясом, 58% морепродуктами [19, с. 63]. Решта необхідної кількості продовольства була імпортована з інших країн (8% товарного імпорту), що викликає занепокоєння уряду.

Задля зменшення імпортозалежності у продовольчій сфері в Японії вже протягом тривалого періоду розробляються спеціальні державні програми. На сьогодні провідною з них є «Глобальна стратегія цінності харчового ланцюжка» (The Global Food Value Chain Strategy) (далі – Стратегія), що розрахована до 2020 р. Усвідомлюючи складність завдання, уряд Японії залучив до участі у розробці та реалізації Стратегії широке коло осіб, зокрема: приватні компанії, що займаються виробництвом і постачанням продуктів харчування; наукові інститути; органи державної та місцевої влади; інші зацікавлені організації та приватних осіб [20].

Однак, попри те, що головним пріоритетом продовольчої політики є імпортозаміщення (зокрема, до 2020 р. планується привести продовольчу самодостатність до 50% [2]), Японія сьогодні змушена погодитись із збільшенням частки імпорту, яка і так, за нормами продовольчого самозабезпечення, є критичною. Збільшенню імпорту сприяють зміни у структурі споживання японців: відбувається поступове зменшення у раціоні рибної продукції та рису за рахунок збільшення продуктів, які не вважаються традиційними для японців (наприклад, макаронні вироби та пшеничний хліб). Частка водних біоресурсів у дієті японців залишається досить великою, за ступенем значущості розподіл пріоритетів виробництва іншої сільськогосподарської продукції виглядає таким чином: рис, овочі, фрукти та горіхи, молочне скотарство, птахівництво.

Дослідники акцентують увагу на тому, що протягом останніх 40 років (починаючи з 1970-х рр.) унаслідок вестернізації у структурі споживання японців відбулись великі зміни (табл. 2).

З табл. 2 видно, що дієта японців на початку ХХІ ст. не змінилась надто кардинально і не відбулося повного переходу на західний стиль з його традиційним фаст-фудом.

Структура споживання почала кардинально мінятися після Другої світової війни, адже до 1945 р. японці отримували понад 60% потреби у калоріях з рису, унаслідок чого населення страждало від нестачі білкової їжі. Після війни почала надходити іноземна продовольча допомога. На її основі було розпочате впровадження Національної програми шкільних обідів (National school lunch program) (перша у цій сфері). Вважалось, що вона дуже поліпшила харчування школярів. Типовий шкільний обід за цією програмою складався з молока, роли, маргарину і гарніру [6, с. 2].

Таблиця 2

Зміна кількості споживання продуктів харчування населенням Японії у 2010 р. до 1970 р.*

Зменшилось, %		Без змін	Збільшилось, %	
Зернові, у т. ч.: рис	50%	Рослинні та тваринні жири	М'ясо, у т. ч.: яловичина	6% 41%
Риба	24%		Свинина	13%
Свіжі овочі	24%		Птиця	8%
Свіжі фрукти	45%		Яловичий фарш	19%
Консервовані овочі, у т. ч.: сушені гриби	60%		Молочна продукція, у т. ч.: молоко	20%
Сосвий сир	10%		Безалкогольні напої, у т. ч.: чорний чай	13%
Маринований редис	46%		кава	143%
Безалкогольні напої, у т. ч.: зелений чай	33%			

* Складено на основі [8, с. 8].

Стратегія на зменшення імпортозалежності не применшує важливості проблеми якості продуктів харчування та умов їх вирощування, яким приділяється дуже велика увага. Це стосується якості харчових продуктів японського виробництва та імпортованих, причому особливу увагу, з огляду на трагічні події історії, звертають на вміст радіоактивних елементів.

Унаслідок землетрусу 2011 р. відбулося радіоактивне забруднення морських вод і водних біоресурсів. Попри те, що вони становлять досить вагому частку харчування японців, риболовля в окремих місцях призупинена і здійснюється постійний моніторинг якості морських біоресурсів. Ці заходи викликані, у т. ч. посиленням контролю якості з боку багатьох країн – імпортерів рибної продукції з Японії.

Положення продовольчої безпеки закріплені у Законі Японії «Основний закон про продовольство, сільське господарство та сільські території» (The Basic Law on Food, Agriculture and Rural Areas). Стаття 2 п. 4 якого зазначає, що у випадках, коли внутрішня пропозиція є недостатньою для задоволення попиту, наприклад, неврожай або перебої з поставками імпорту, обов'язком уряду є забезпечення населення мінімальною кількістю їжі, необхідної для стабільного життя та безперебійної роботи національної економіки [21]. Слід зауважити, що навіть з назви закону видно, що Японія належить до невеликої групи країн, які усвідомлюють залежність продовольчої безпеки від розвитку сільських територій.

У згаданому законі закріплені обов'язок держави щодо максимальної підтримки власного сільгоспвиробника та забезпечення розвитку сільських територій. З огляду на членство у Світовій організації торгівлі, Японія потрапила у доволі складну ситуацію, адже, згідно з нормами СОТ, преференції для власних виробників неприпустимі. Однак за великої залежності національної продовольчої безпеки від імпортованих сільгосппродуктів, погіршеної недостатністю власних природних ресурсів, без таких преференцій сільське господарство і сільські території держави можуть занепасти, а це ще більше узалежнить Японію від держав-постачальників продуктів харчування. Тому Японія змушена різними явними та завуальованими способами обмежувати прихід на ринок країни певних кількостей тих іноземних продуктів харчування, які можуть бути вироблені власними фермерами і виділяє великі кошти на наукові дослідження у сільському господарстві. Одним з найсучасніших проектів є створення багатопверхових ферм.

Розробці реальних планів розвитку сільських територій перешкоджає швидке збільшення частки людей старшого віку серед сільського населення Японії (прогнозують, що до 2040 р. їх буде майже 40%). Для вирішення вікової проблеми села уряд проводить опитування для виявлення аспектів, які б спонукали молодь – жителів міст переселитись і працювати у сільській місцевості. Зайнятість таких осіб не обов'язково має бути пов'язана із сільським господарством, запускаються

різноманітні успішні проекти з пошуку диверсифікації економічної діяльності, серед яких виробництво унікальних товарів, характерних лише для певної місцевості: рибна продукція, чаї, вироби з горіхів і каштанів, а також аксесуари в етно- та вінтажному стилі [22, с. 2].

Починаючи з середини 1990-х рр., у Японії поширюється концепція способу життя, яка отримала назву «напів-фермер/напів-Х», що полягає у поєднанні фермерства з іншими заняттями. Вважається, що це у більшій чи меншій мірі сприятиме підвищенню продовольчої самодостатності, вирішенню проблем екології, старіння сільського населення, енергетики, освіти тощо [7].

Заслуговує на увагу і політика збереження сільськогосподарських угідь Японії, у межах якої відбувається будівництво нових островів, на які виносяться великі споруди, що зайняли б на багато місця на суші.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що, попри зусилля міжнародних організацій і національних урядів, у більшості держав світу останнім часом погіршився рівень продовольчої безпеки. Це пояснюється тим, що без розробки та втілення реальних довгострокових перспективних планів розвитку сільських територій, фінансування сільського господарства з боку національних урядів і міжнародних організацій, більшість заходів, спрямованих на поліпшення продовольчої безпеки є малоефективними.

Проблеми продовольчого забезпечення населення держави умовно можна розділити на дві категорії: перша викликана причинами природного характеру (посухи, тайфуни тощо); друга – політичною нестабільністю. Обидві можуть у будь-який момент перейти з рівня окремої країни на міжнародний унаслідок виникнення/поглиблення внутрішнього конфлікту та збільшення кількості біженців, які вносять деструктивні елементи у суспільний уклад інших держав (загроза терактів, масових заворушень тощо). Для держави, у якій проблема бере початок, ця ситуація означає занепад сільських територій і сільськогосподарського виробництва на них (на відновлення необхідно кілька років), а в умовах спекотного клімату Африки припинення, навіть на порівняно недовгий термін, оброблення зрошуваних земель означає їх швидку деградацію та зменшення сільгоспугідь, відновлення яких буде неможливим без сторонньої допомоги.

Показники продовольчого забезпечення, які розробляються та пропонуються різними дослідними організаціями, часто не можна вважати об'єктивними, особливо це стосується самооцінки населенням своєї спроможності придбати продукти харчування. Ці показники взагалі мають не економічний, а швидше емоційний характер, обумовлений відмінностями рівнів життя у тій чи іншій країні.

Прийняті державами світу та міжнародними організаціями документи і програми свідчать, що забезпечення продовольчої безпеки часто розглядається виключно з точки зору сприяння розвитку сільського господарства, при цьому значення розвитку сільських територій загалом і забезпечення їх конкурентоспроможності упускається. При цьому наявність у структур і державної політики продовольчої безпеки сектору, до компетенції якого належить розвиток сільських територій, забезпечення їх привабливості для проживання, особливо молоді, залежить від загального рівня економічного розвитку країни: що вищим він є, то більша увага скеровується до сільських територій.

Нинішня політика розвитку сільських територій провідних країн світу, як невід'ємна частина політики продовольчої безпеки, спрямовується на всебічну інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва і створення сприятливих умов життя на сільських територіях, для чого активно використовуються досягнення науки і техніки. Зокрема, ретельно вивіряється кількість мінеральних добрив, засобів захисту рослин на одиницю площі. Велике значення має і забезпечення сучасною сільгосптехнікою (основний спосіб полегшення праці), ступінь використання досягнень селекції та інновації.

З огляду на малу вивченість питання, перспективою подальшого дослідження є світовий досвід збереження території природної суші шляхом створення штучних островів.

Список використаних джерел

1. Бадуюев Б. В. Продовольственная безопасность Японии : дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.14 ; Институт Дальнего Востока Российской академии наук. – М., 2007. – 171 с.
2. Barrett B. Future of Food in Japan / B. Barrett, M. Notaras. – Website Our World of United Nations University in Tokyo. – 2012. – 29.02. – Retrieved from <http://ourworld.unu.edu/en/future-of-food-in-japan>
3. Таишева Г. Р. Продовольственная стратегия в региональной социально-экономической системе : автореф. дис. ... д-ра экон. наук: спец. 08.00.05 / Г. Р. Таишева ; Казанский государственный аграрный университет. – Казань, 2010. – 45 с.
4. Tulloch J. Food banking helps feed hungry in Japan / J. Tulloch // Allianz. – 2010. – May 31. – Retrieved from: https://www.allianz.com/en/about_us/open-knowledge/topics/environment/articles/100531-food-banking-helps-feed-hungry-in-japan.html/
5. Yengoh T. G. Paths to Attaining Food Security: The Case of Cameroon / G. T. Yengoh, F. A. Armah, E. E. Onumah // Challenges. – 2010. – №1. – P. 5-26.
6. Campo I. S. Dairy Food Consumption, Production, and Policy in Japan: Working Paper 05-WP 401 / I. S. Campo, J. C. Beghin. – Ames : Iowa State University. – 2005. – 51 p.
7. Hasegawa H. Half Farmer, Half Something Else: «New» Lifestyles for an Eco-Friendly 21st Century / H. Hasegawa // JFS Newsletter. – 209. – №80.
8. Chern W. S. Analysis of food consumption behavior by Japanese households / W. S. Chern, K. Ishibashi, K. Taniguchi, Y. Tokoyama. – Ohio : The Ohio State University, 2002. – 81 p.
9. Global states of mind: new metrics for world leaders / Gallup International Association. – Washington : Gallup Inc., 2012. – October. – 12 p.
10. Global states of mind: new metrics for world leaders. October 2013 / Gallup International Association. – Washington : Gallup Inc., 2013. – 16 p.
11. Global Food Security Update / J. Kanyangwa-Luma. – Rome : World Food Programme, 2013. – Issue 9. – 12 p.
12. Global Food Security Update / J. Kanyangwa-Luma. – Rome : World Food Programme, 2014. – Issue 13. – 8 p. – P. 2-5.
13. Economic and Social Development Department. – Website of Food and Agriculture Organization of the United Nations. Statistics Division. – 2015. – Retrieved from <http://faostat3.fao.org/>
14. Report of the 41st Session of the Committee on World Food Security (Rome, 2014, October 13-18). – Rome, 2014. – 45 p.
15. Countries of the World. – Website CIA World Factbook. – 2015. – Retrieved from http://www.workmall.com/world_fact_book/cameroon/index.html
16. Website Trend Economy. – 2015. – Retrieved from <http://data.trendeconomy.com>
17. Website Food Security Cluster. – 2015. – Retrieved from <http://foodsecuritycluster.net/>
18. U.S. aircraft carrier begins relief efforts off Japan coast // Website Kyodo News. – 2011, March. – Retrieved from <http://web.archive.org/web/20110316231120/http://english.kyodonews.jp/news/2011/03/77349.html>
19. Statistical Handbook of Japan 2013. – Tokyo: Statistics Bureau of the Ministry of Internal Affairs and Communication of Japan, 2014. – 202 p.
20. The Global Food Value Chain Strategy. Promote «Made WITH Japan» through Public-Private Partnership / Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries of Japan. – Tokyo, 2015. – 16 p.
21. The Basic Law on Food, Agriculture and Rural Areas // Website of the Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries of Japan, 2015. – Retrieved from http://www.maff.go.jp/e/basic_law/basiclaw_agri/basiclaw_agri.html
22. The FY2014 Annual Report on food, agriculture and rural areas in Japan is based on Items 1 and 2 of Article 14 of the Food, Agriculture and Rural Areas Basic Act (Law No. 106 of 1999). Summary (2014) // Website of the Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries of Japan. – 36 p. – Retrieved from <http://www.maff.go.jp/e/index.html>

References

1. Baduyev, B. V. (2007). *Prodovol'stvennaya bezopasnost' Yaponii* [Food safety of Japan] (Ph.D. in Econ. dissertation, RAS Institute of Far Eastern Studies, Moscow, Russia). [in Russian].
2. Barrett, B., & Notaras M. (2012, February 29). *Future of Food in Japan*. Website Our World of United Nations University in Tokyo. Retrieved from <http://ourworld.unu.edu/en/future-of-food-in-japan>
3. Taisheva, G. R. (2010). *Prodovol'stvennaya strategiya v regional'noy sotsial'no-ekonomicheskoy sisteme* [Food strategy in regional socio-economic system] (Ph.D. thesis, Kazan State Agrarian University, Russia). [in Russian].
4. Tulloch, J. (2010, May 31). *Food banking helps feed hungry in Japan*. Website Allianz. Retrieved from https://www.allianz.com/en/about_us/open-knowledge/topics/environment/articles/100531-food-banking-helps-feed-hungry-in-japan.html/
5. Yengoh, T. G., Armah, F. A., & Edward, E. O. (2010). *Paths to Attaining Food Security: The Case of Cameroon*. Challenges, 1, 5-26.
6. Campo, I. S., & Beghin, J. C. (2005). *Dairy Food Consumption, Production, and Policy in Japan*. Working Paper 05-WP 401. Ames: IowaStateUniversity.
7. Hasegawa, H. (2009). *Half Farmer, Half Something Else: "New" Lifestyles for an Eco-Friendly 21st Century*. JFS Newsletter, 80.

8. Chern, W. S., Ishibashi, K., Taniguchi, K., & Tokoyama, Y. (2002). Analysis of food consumption behavior by Japanese households. Ohio: The Ohio State University.
9. Gallup International Association (2012, October). Global states of mind: new metrics for world leaders. Washington : Gallup Inc.
10. Gallup International Association (2013, October). Global states of mind: new metrics for world leaders. Washington : Gallup Inc.
11. Kanyangwa-Luma, J. (Dep. Dir.) (2013). Global Food Security Update, 9. Rome: World Food Programme.
12. Kanyangwa-Luma, J. (Dep. Dir.) (2014). Global Food Security Update, 13, 2-5. Rome: World Food Programme.
13. Statistical data by exploring FAOSTAT data domains (2015). Website of Food and Agriculture Organization of the United Nations. Statistics Division. Retrieved from <http://faostat3.fao.org/>
14. Report of the 41st Session of the Committee on World Food Security (2014, October 13-18). Rome: Committee on World Food Security.
15. Countries of the World (2015). Website CIA World Factbook. Retrieved from http://www.workmall.com/world_fact_book/cameroon/index.html
16. Website Trend Economy (2015). Retrieved from <http://data.trendeconomy.com>
17. Website FoodSecurityCluster (2015). Retrieved from <http://foodsecuritycluster.net/>
18. U.S. aircraft carrier begins relief efforts off Japan coast (2011, March). Website Kyodo News. Retrieved from <http://web.archive.org/web/20110316231120/http://english.kyodonews.jp/news/2011/03/77349.html>
19. Statistics Bureau of the Ministry of Internal Affairs and Communication of Japan (2014). Statistical Handbook of Japan 2013. Tokyo.
20. The Global Food Value Chain Strategy. Promote «Made WITH Japan» through Public-Private Partnership (2015). Tokyo: Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries of Japan.
21. The Basic Law on Food, Agriculture and Rural Areas (2015). Website of Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries of Japan. Retrieved from http://www.maff.go.jp/e/basic_law/basiclaw_agri/basiclaw_agri.html
22. The FY2014 Annual Report on food, agriculture and rural areas in Japan is based on Items 1 and 2 of Article 14 of the Food, Agriculture and Rural Areas Basic Act (Law No. 106 of 1999). Summary (2014). Website of the Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries of Japan. Retrieved from <http://www.maff.go.jp/e/index.html>

Kulish I. M. Food security in the system of priorities of economic policy of the state: the global dimension.

The article deals with criterias of food security. Comparative dynamics of the number of people in terms of food supply by the versions of the Gallup Institute and the Food and Agriculture Organization of the United Nations. It is proved that food security indicators that are drawn from the self-estimations of residents of different countries cannot be considered to be objective since they depend on people's living standards. Categories of problems of the population food supply in the State are classified: natural and political. It is shown how these problems transform one into another and shift from the level of a state to the global level due to emerging/deepening of the internal conflict and increase in the number of refugees who are bringing destructive elements in the social structure of other states (the threat of terrorist attacks, riots, etc.). For the State in which the problem originates, this situation means the decline in the rural areas development and agricultural production (several years needed to restore the losses). While in the conditions of hot climates, even relatively short time termination in the processing of irrigated lands, leads to their rapid degradation and reduction of agricultural lands, and the recovery of these lands would be impossible without assistance. Based on the comparison of Japan and Cameroon – the two states with different amounts of natural resources, – it is proved that food security strongly depends on government policy in this area and is bound up with rural development policy. It is shown that Cameroon, having the conditions for complete food self-sufficiency, spends on food imports a fifth part of the entire expenditures on commodity imports. The article studies the ways to address the problem of food security in Japan, the main of which are the intensification of agricultural production, creation of favorable living conditions in the rural areas, active implementation of science and technology, widespread use of innovations. Methods and tools of rural development used in Japan are identified: attracting young people to live and work in rural areas and diversification of economic activities, promotion of new concepts of life, including combining farming with other activities. Based on comparison of the state policy of food security in Cameroon and Japan, the paper shows that funding of agriculture by national governments and international organizations without the development and implementation of real long-term plans makes all efforts ineffective. It is shown that adopted by the world and international organizations and programs documents indicate that food security is often seen solely in terms of promoting agricultural development, and the importance of rural development is generally ignored.

Keywords: food security, globalization, rural areas, agriculture.

Куліш Інна Михайлівна – кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник, докторант відділу розвитку територіальних громад і транскордонного співробітництва ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: reksi@email.ua).

Kulish Inna Mykhaylivna – Ph.D. (St.Man.), Sen.Res., Doctoral Postgraduate of the Department of development of territorial communities and transborder cooperation of the SI «Institute of Regional Research n.a. M.I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine».

Надійшло 09.12.2015 р.